

ilâhiyât 633

© MAKGRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.

TÜRKİYE'DE KUR'ÂN VE KIRAAT EĞİTİMİ

Editör: Doç. Dr. Ahmet GÖKDEMİR

ISBN 978-625-7404-39-6

1. Baskı: Temmuz 2021

Sertifika No: 44396

Mizanpaj: TAVOOS

Sayfa Düzeni: TAVOOS

Kapak: MAKGRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.

Baskı: Vadi Grafik - Sertifika No: 47479

ilâhiyât

Cinnah Cd. Kırkpınar Sk. 5/4 Çankaya / Ankara

Tel: (0312) 439 01 69 Faks: (0312) 439 01 68

ilahiyyayin@gmail.com

TÜRKİYE'DE KUR'ÂN VE KIRAAT EĞİTİMİ

Editör
Doç. Dr. Ahmet GÖKDEMİR

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDEKİ KUR'ÂN OKUMA VE TECVİD DERSLERİ İÇİN BAZI TEKLİFLER	9
Ahmet GÖKDEMİR	
İNGİLİZCE İLAHİYAT PROGRAMI'NDAKİ KUR'AN-I KERİM DERSLERİNİN UYGULANMASINDA KARŞILAŞILAN PROBLEMLER (MARMARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖRNEĞİ)	25
İshak KIZILASLAN	
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI HİZMET İÇİ EĞİTİM KURSLARINDA KIRAAT EĞİTİMİ (İSTANBUL HASEKİ DİNİ YÜKSEK İHTİSAS MERKEZİ ÖRNEĞİ)	57
İbrahim ÖNGEL	
ÖRGÜN EĞİTİM KAPSAMINDA HÂFİZLİK EĞİTİMİ (SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ VE İSTANBUL ŞEHİT TOLGA ECEBALIN KIZ ANADOLU İMAM-HATİP LİSESİ)	103
Gülsüm ARSLAN	

YETİŞKİNLERE YÖNELİK KUR'ÂN KURSLARINDA KUR'ÂN-I KERÎM ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ VE OKUMA PROBLEMLERİ (İSTANBUL/KARTAL ÖRNEĞİ)	137
Sevda Yartaşı PEHLİVAN	
TÜRKİYE'DE OKUL ÖNCESİ KUR'AN ÖĞRETİMİ	179
Cemile ÇETİN	
OKUTUCU YÖNÜYLE FEM-İ MUHSİN	223
Fetullah BAKIRCI	

İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDEKİ KUR'ÂN OKUMA VE TECVİD DERSLERİ İÇİN BAZI TEKLİFLER

Ahmet GÖKDEMİR

DOÇ. DR., YALOVA Ü. İSLAMİ İLİMLER F. TEMEL İSLAM B., KUR'AN OKUMA VE KIRAAT BİLİM DALI.

GİRİŞ

İlahiyat fakültelerinden mezun olanların birçoğu, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı kurumlarda görev alacaklarından ya da imam-hatiplerde meslek hocalığı yapacaklarından; bu kişiler için en büyük sermaye kendilerinin Kur'ân'a dair birikimleridir. Bununla birlikte mezkûr fakültelerdeki talebeler için Kur'ân dersleri sorun oluşturan derslerden olagelmıştır. Talebelerin geçmişte aldığı hatalı eğitim ve kıraat zafiyetleri, ağızlarının bozukluğu ve bazı öğrencilerin ezber istitaatlarının zayıf olması, Kur'ân derslerinin az olup buna mukabil sınıf mevcutlarının çok olması vs. sebepler, bu durumun nedenleri arasında gösterilebilir.¹ Diğer taraftan öğrencilerin Kur'ân tilâvetine yönelik birikimlerinde ders hocalarının performansları da oldukça önemlidir. Zira Kur'ân-ı Kerîm derslerini diğerlerinden ayıran en önemli vasıf, bu dersin uygulamaya dayalı ve hoca merkezli olmasıdır. Bu özelliği, Kur'ân derslerinin eğitimini, diğer teorik derslere nazaran daha da zorlaştırmaktadır. Bunda derslerin uygulama gerektirmesi ve hoca merkezli icra edilmesinin yanı sıra diğerlerine göre daha uzun bir zamana ihtiyaç duyulmasının etkisi olsa gerektir. İşin temelinde ses eğitiminin bulunması da Kur'ân öğretiminin

---

¹ Yusuf Alemdar, "İlahiyat Fakültelerinde Kur'an Dersleri ile İlgili Problemler ve Çözüm Önerileri", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (2008), 179.

zor taraflarındandır. Zira bu eğitimde hocadan işitilen sesin aynı şekilde icrası ile doğru telaffuzu söz konusudur.² Bu bağlamda öğretici Kur'ân'ı oluşturan harfleri, kelimeleri ve âyetleri bizzat okuyup yer yer tekrar ettirerek, bazen de önemli hususlar üzerinde durarak Kur'ân dersini teorik ve pratik çerçevede yürütür. Bu tür nedenlerden Kur'ân öğretimi verecek hocaların alanında hem yeterli hem de kârilik vasfına sahip olması gerekir.³ Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerîm derslerinde ideal seviyeye ulaşabilmek için Kur'ân dersine girecek hocalar işin ehli kimseler olmalıdır. Bunun için dersin doldurulması adına başka alanlardan hocalar, derse sokulmamalıdır. Zira takdir edilir ki her sanat dalı bir emek ister. Kur'ân öğretimi de başlı başına bir sanattır.⁴ Bir de mümkünse bu derse girecek hocaların fakültenin kadrosunda olması gerekir. Nitekim başka kurumlarda görev yapıp da Kur'ân derslerine görevlendirme yoluyla girenler, Kur'ân öğretimi asıl işi olmadığından, Kur'ân eğitimini yeteri kadar önemsemeyebilmektedirler.

Konuyla ilgili şuna da değinmek gerekir ki öğretici-öğrenci ilişkisi sevgi temelli olmalıdır. Zira başarının en önemli faktörlerinden biri de kişinin yaptığı işi ve ortamı sevmesidir. Bu meyanda şu husus oldukça önemlidir. Hz. Peygamber, eğitimde olumsuz söz ve davranışlardan uzak durmuş; yanı başındakileri yer yer taltif edip onlara “yaparsın, başarısın” şeklindeki ifadelerle olumlu yaklaşımda bulunmuştur.⁵ Ayrıca Hz. Peygamber'in “Kolaylaştırın, zorlaştırmayın; müjdeleyin, nefret ettirmeyin” şeklindeki buyruğunu Kur'ân öğretiminin temel prensibi görmek oldukça elzemdir.⁶

Fakültelerdeki hoca faktörünün önemini gözetmekle beraber

² Mustafa Kılıç, “Kur'ân-ı Kerîm Eğitiminde Harflerin Sıfatlarından Uygulamalı Olarak Yararlanma Üzerine Bir Yöntem Denemesi (Zıt Sıfatlar Örneği)”, *İlahiyatlarda Kur'ân Eğitim ve Öğretimi*, ed. Ahmet Gökdemir, İstanbul: Ravza Yay. 2019), 169; Zeliha Kara, *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Kur'an Öğretimiyle İlgili Görüşleri* (Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

³ Mehmet Mahfuz Ata, “Kur'ân Öğretim Yöntem ve Teknikleri Problem ve Çözüm Yolları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2013), 170.

⁴ Kur'ân derslerine girecek kimselerin alanla ilgili gerekli malumata ve eğitim-öğretim yeterlilikleri ile öğrencisini tanıyabilme özelliğine sahip olmalıdır. Konuyla alakalı bk. Mehmet Korkmaz, “Kur'ân Eğitiminin Kalitesinde Öğretici Yeterliliğinin Önemi”, *Din ve Hayat* (İstanbul: 2017), 95-99.

⁵ Remzi Kaya, “Kur'an-ı Kerîm'de Öğrenci ve Eğitimci Olarak Hz. Muhammed”, *Akid* 34 (2018), 20-56.

⁶ Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, (Dâr-u Tavkî'n-Necât, 1422/2001), “İlim”, 11.

Kur'ân derslerinde kalitenin artırılması için sınıf mevcutlarının ayarlanması, Kur'ân dersine özel fiziki mekânların oluşturulması, müfredatların öğrencilerin ileride çalışacağı meslek gruplarının da gözetilerek gözden geçirilmesi, sınıfların yeterli teknik donanımına sahip olması vs. birçok hususun düşünülüp ideal Kur'ân öğretimi için bunlarla ilgili düzenlemelerin yapılması son derece önemlidir. Esasında Kur'ân öğretiminde aslanan öğreticinin yaptığı işi önemsemesidir. Bununla birlikte gerek düzgün okuma gerekse de farklı makam ve nağmelerle talebenin okuyuşunu destekleme adına akıllı tahta ve projeksiyon gibi teknolojik vasıtaların kullanımı ehemmiyet arz etmektedir.⁷ Ancak şurası da bir gerçektir ki bugün birçok fakülte gerek fiziki gerekse teknolojik bakımdan bu hususta oldukça yetersizdir.

Aşağıda ideal Kur'ân öğretimine yönelik birtakım meselelere değinilecektir. Bu meyanda ideal Kur'ân öğretimi için yüzüne, ezber, tecvîd ve tâlim/tashîh-i hurûfa dair birtakım hususlara değinilip konuyla ilgili bazı önerilerde bulunulacaktır.

1. Yüzüne Eğitimi İçin Öneriler

Bilindiği üzere memuriyete atanma olasılığının yüksek olması vs. nedenlerle ilahiyat fakültelerine yönelik yoğun teveccüh, fakültelerin yerleşkelerindeki yetersizlikler, talebe sayısının çokluğu ve fakat hoca sayısının azlığı vb. sebeplerle sınıflardaki öğrenci sayısı oldukça fazladır. Bunun sonucunda sınıf mevcutları bazı yerlerde 90'ı bile bulabilmektedir. Bu durumda 80-90 dakikalık bir derste bir talebe ayrılabilen süre 1 dakikayı bile bulamayabilmektedir.⁸ Böylesi bir ortamda verimli ve yeterli bir Kur'ân eğitimi söz konusu olamaz. Bu problemin çözülmesi adına denilebilir ki İlahiyat fakültelerindeki Kur'ân derslerinde ideal sınıf mevcudu en fazla 25-30 olmalıdır. Dolayısıyla bundan fazlasına göz yumulmamalıdır. Zira Kur'ân dersi, diğerlerinden farklı olarak hem teorik hem de pratik yönü olan bir derstir.

⁷ Konuyla ilgili bk. Yavuz Fırat, "Kur'an Öğretimi ve Haftızlık Eğitimi Üzerine Bazı Düşünceler", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 23 (2007), 560.

⁸ Ahmet Gökdemir, "Kur'ân Okuma ve Tecvid Derslerinde Karşılaşılan Problemler (Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği)", *İlahiyat Fakültelerinde Kur'ân Eğitim ve Öğretimi*, ed. Ahmet Gökdemir (İstanbul: Ravza Yay., 2019), 19-22.

Kur'ân okuma derslerinde toplu okuma hususunu göz ardı etmemek gerekir.⁹ Zira kalabalık sınıflarda öğrencilere kişi başına ortalama bir-iki dakikalık zaman ayrılabilir. Oysa toplu okuma sayesinde zaman doğru ve verimli bir şekilde kullanılarak harf tâlimi, tecvid uygulaması, yüzüne ve meâl kategorilerinin her biri için derste yeteri kadar süre söz konusu olabilmektedir.¹⁰ Toplu okumanın bir diğer faydası dersin tüm öğrencilerin aktif olarak katılımını sağlamaktadır. Zira ferdi okumada sırası biten talebe başka işlerle meşgul olabilirken toplu okumada tüm öğrenciler ders boyunca oldukça etkindirler.¹¹ Yine her derste tecvid uygulamalarının tekrarı sayesinde tecvide dair bilgilerin talebenin zihninde daha fazla yer edinmesi, vakf ve ibtidâ kurallarının doğru bir şekilde tatbiki, öğrencilerin toplu okuma sayesinde grup çalışması becerisini edinmeleri ve daha birçok husus toplu okumanın faydalarındandır.¹² Öğrencideki okumaya dair heyecanın her geçen derste daha da azalması, böylece öğrencide kendine özgüven oluşması, öğreticiden gelen doğru seslerin öğrencinin zihninde yer etmesi ile çok sayıda talebeye çokça okutma sağlanması da toplu okumanın yararlarındandır. Burada değinilmesi gereken bir diğer husus toplu okumanın neden olduğu sestem diğer sınıfların rahatsız olmamaları için Kur'ân derslerinin işlenmesi için özel mekanların oluşturulmasıdır.¹³ Bu bağlamda şu hususu da unutmamak gerekir ki Kur'ân derslerinde karşıt cins öğrenciler birbirlerinden çekinebilmektedir. Bu husus dersin hocasına arz edildiğinde, ders, ikiye bölünmektedir. Böyle bir durumda zaten kısıtlı olan ders vakti iyice daralmaktadır. Oysa bu derste kız ve erkek sınıfları ayrı tutulsa bahsedilen olumsuz hal

⁹ Toplu Kur'ân öğretiminden kasıt, ehil bir hocaların nezaretinde arz, semâ ve edâ yöntemlerinin bir kişiye değil de bir gruba uygulanmasıdır. Konuyla ilgili bk. Osman Bayraktutan, "Kur'ân-ı Kerîm Derslerinin Toplu/Koro Halinde Okutulması Üzerine Bir Değerlendirme", *İlahiyatlarda Kur'ân Eğitim ve Öğretimi*, ed. Ahmet Gökdemir (İstanbul: Ravza Yay., 2019), 69-84; "Kur'ân-ı Kerîm Derslerinin Toplu/Koro Halinde Okutulmasının Avantajları ve Dezavantajları", *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2017), 145-171.

¹⁰ Bayraktutan, "Kur'ân-ı Kerîm Derslerinin Toplu/Koro Halinde Okutulması", 74.

¹¹ Bayraktutan, "Kur'ân-ı Kerîm Derslerinin Toplu/Koro Halinde Okutulması", 77.

¹² Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Bayraktutan, "Kur'ân-ı Kerîm Derslerinin Toplu/Koro Halinde Okutulması", 72-81.

¹³ Fatih Çollak, "Kur'ân-ı Kerîm Öğretim Teknikleri", *Etik Din Öğretimi* (İstanbul: Tİ-DEV, 2010), 517-518.

söz konusu olmayacak; bu durumda dersten çok daha fazla verim alınabilecektir.

Kur'ân dersini meâl-tefsir dersine dönüştürmemek gerekir. Zira bu derste aslolan sıfat- mahreç ve tecvid kaidelerini gözetmek suretiyle Kur'ân'ın lafızlarıdır. Ders saatlerinin 90 dakikadan ibaret oluşu ve sınıfların kalabalıklığı göz önünde bulundurulduğunda bu hususta daha hassas olunması gerekir. Aksi durumda Kur'ân-ı Kerîm derslerinden istenilen verim alınamayacaktır. Aslında kısa bir şekilde okunacak yerin meali verilip talebenin Kur'ân penceresinden hayata bakması sağlanacaksa bu durumda okunacak bölümlerin manalarına değinmek faydalı olabilecektir. Ancak bu hususta ölçü kaçırılıp da Kur'ân dersleri tefsir dersine dönüştürülmemelidir.¹⁴

Kur'ân okuma ve tecvid dersleriyle ilgili dikkat edilmesi gereken bir diğer konu aynı fakülteadaki mezkûr derse giren öğreticiler arasında müfredat ve yöntem birliğinin olmasıdır. Konuyu bir örnek ile açmak gerekirse bazı hocalar, derste ezberi çok fazla önemseyip neredeyse dersin tamamını ezbere ayırırken bazı hocalar da derste hep yüzüne okutup ezberi gereksiz bulabilmektedir. Yine bir kısım hocalar derste tecvid konuları üzerinde çok fazla dururken bir kısmı tecvide neredeyse hiç değinmemektedir. Bu durum talebenin zihninde derse ve öğreticiye yönelik birtakım soru ve sorunlara neden olabilmektedir. Hocanın ders işleme serbestliğini korumakla beraber bu konuda yapılabilecek en güzel şey aynı fakülteadaki Kur'ân okuma ve tecvid dersi hocalarının derslerdeki yüzüne-ezber ve tecvid konularının işlenmesi hususunda hemfikir olup buna göre dersleri icra etmeleridir.

¹⁴ Konuyla ilgili bk. Yavuz Fırat, "Kur'an-ı Kerim'i Okuma, Ezberleme ve Anlamını Öğrenme Üzerine", *Bilimname* 22 (2012), 7. Ayrıca bk. Abdullah Benli, "Kur'an Okuma ve Tecvid Dersleri İçin Bir Program Önerisi", 137; Ali Akpınar, "Tefsir ve Kur'ân Derslerinin Öğrencilerde 'Kur'ân Kültürü' Oluşturacak Şekilde Verilmesi", *Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri (Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri)*, (Van: 2007), 171-172. Fatma Asiye Şenat, ilahiyat fakültelerinde Kur'ân okuma ve tecvid ile tefsir derslerinden bağımsız olarak, öğrencilerin Kur'ân'ın anlamına yönelik bilinçlendirmesine yönelik, ayrı bir ders konulması gerektiği düşüncesindedir. Ona göre bu ders, sekiz dönem boyunca devam etmeli ve bu dersin müfredatı Kur'ân'ın anlamına dair olmalıdır. Bizce de bu görüş oldukça mantıklıdır. Zira sınıfların kalabalıklığı ile yüzüne-ezber-tecvid ve tashih-i hurûfün içeriğini oluşturduğu Kur'ân dersinin müfredatının yoğunluğu bu derste Kur'ân'ın manasına yönelik içeriğin de olmasına uygun değildir. Konuyla ilgili bk. Fatma Asiye Şenat, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Anlayarak Kur'an Okuma Durumları Üzerine Bir Çalışma", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52 (2011), 143-164.

İhmal edilmemesi gereken bir diğer husus, Kur'ân okuma dersleriyle ilgili öğrencilerin motivasyonlarını artırıcı faaliyetlerin düzenlenip bu mevzuda farkındalığın artırılması adına konferans, söyleşi vs. tertip edilmesidir. Böylece talebe Kur'ân dersinin gerekliliği ve önemi konusunda motive edilebilecektir. Örneğin Millî Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı'yla koordineli bir şekilde birtakım faaliyetler düzenlenip bu esnada konuyla ilgili öğrencilere seçecekleri meslek dallarında karşılaşılabilecekleri durumlar anlatılırsa; bu durum, talebelerin Kur'ân-ı Kerîm okuma düzeylerinin geliştirilmesi adına olumlu sonuçlar doğurabilecektir. Öğreticinin de sınıf içinde öğrencinin motivasyonunu artırıcı konuşmalarda bulunması gerekir. Zira öğrenciye bu işi yapabileceğine inandırmak, bu meyanda onu adeta güdüleyerek motive etmek, onun derste ki başarısı açısından son derece önemlidir. Şurası bir gerçektir ki öğrencinin başarılı ya da başarısız olmasının sebeplerinden biri de öğreticinin üslûbu ve talebeyle iletişim biçimidir. Burada öğrencilerin derse ve dersin hocasına önyargılarına da değinmek gerekir ki bu konuda atılabilecek en güzel adım yine öğreticiyle öğrencilerin etkin iletişimidir. Ancak motive edici konuşma yapayım derken dersin bağlamından kopmamak gerekir. Nitekim bazen öğreticiyle talebeler arasında yapılan konuşmalarla ders bağlamından kopabilmektedir. Öyle ki ders Kur'ân dersi olmaktan çıkıp sohbet havasına bürünmektedir.¹⁵

İdeal Kur'ân eğitiminde öğreticinin adil bir şekilde not vermesiyle ilgili de bazı hususlara değinmek gerekir ki aksi durumda talebelerin zihninde olumsuz algılar belirecektir. Bu durum, öğrencinin ders ve öğreticiden soğumasına neden olabilecektir. Bu bağlamda öğreticinin puanlama hususunda son derece adil olup bu hali talebelere hissettirebilmesi elzemdir. Öncelikli olarak konuyla ilgili öğreticinin belli bir standardının olması ve bunu dönem başında talebeye bildirmesi gerekir. Şöyle ki öğrencinin yüzüne, ezber, tecvid ve tâlim/tashîh-i hurûftan yüzdeler olarak kaç puan alabileceği ve puanlama esnasında nelerin etkili olabileceği talebeye önceden bil-

¹⁵ Konuyla ilgili bk. Muhammet Esat Altıntaş-Hatice Kübra Kirenci, "İlahiyat Fakültesinde Kur'an Öğretimi ile İlgili Problemler ve Çözüm Önerileri (Nitel Bir Araştırma)", *Uluslararası Yüksek Din Öğretimi Sempozyumu (Akademik ve Sosyal Yönleriyle) 1. Cilt*, haz. Fikret Karaman (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2019), 101-106, 115-117.

dirilmesi; öğreticinin de talebeler arasında ayrımcılıkta bulunmaksızın ve notlandırma hususunda duygusal davranmaksızın tavizsiz bir şekilde bunu uygulaması son derece önemlidir.¹⁶ Fakülteye Kur'ân okuma hususunda zayıf gelen öğrencilerin takdir edilerek teşvikli notlandırmayla ilgili üzerinde durulması gereken mevzular dandır. Burada kastedilen öğrenci süreç içerisinde olumlu manada gelişme gösterirse bu durumun gerek sözlü olarak kendisine bildirilmesi gerekse de notuna yansımastır. Bu hal talebede daha fazla çalışma yönünde teşvik edici bir unsur olabilecektir.

Yüzüne eğitimiyle ilgili son olarak şuna değinmek gerekir ki yüzüne için hazırlık sınıflarındaki Kur'ân eğitimi son derece önemlidir. Bu meyanda hazırlıktayken öğrencinin tecvid ve tâlim/tashîh-i hurûfa riayet ederek Kur'ân'ı, hadr-tedvîr ve tahkik usullerinde zorlanmadan okuyabilme istidadını kazanabilmesi beklenir. Konuyla ilgili İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde icra edilmekte olan hazırlık sınıflarındaki Kur'ân eğitiminde kur sisteminin oldukça verimli bir uygulama olduğuna dikkat çekmek gerekir. Şöyle ki hazırlık sınıflarında lisansa göre sınıf mevcutlarının az olması, kur sisteminin bu aşamada icrasını mümkün kılmaktadır. Bu sistemde talebenin ileriki sınıflarda ezber müfredatını kolayca yerine getirebilmesi adına; Kur'ân'ın zorlanmadan ve akıcı bir şekilde okunabilmesi için müfredat, tâlim/tashîh-i hurûf ve yüzüne temelli oluşturulmuştur. Bunun mümkün olabilmesi için de hazırlık müfredatında haftalık dört saat, Kur'ân eğitimi için ayrılmıştır.¹⁷ Bu sistemde hazırlığın her iki dönemi ikişer kurdan müteşekkildir. Buna göre dönem başında hazırlık öğrencileri komisyon huzurunda değerlendirmeye tabi tutulup kategorize edilmektedir. Bu çerçevede öğrencilerin okuma düzeyleri doğrultusunda kız ve erkek sınıfları ayrı olmak üzere sınıflar oluşturulmaktadır. Programda çakışmanın yaşanmaması adına da hazırlıktaki tüm sınıfların Kur'ân dersleri aynı gün ve aynı saatte icra edilmektedir. Kur sonlarında

¹⁶ Notlandırma sistemiyle ilgili bir teklif için bk. Murat Akkuş, "Kur'ân Okuma ve Tecvid Dersi Sınavlarının Ölçme ve Değerlendirmelerine Yönelik Bir Teklif: Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Örneği", *İlahiyatlarda Kur'ân Eğitim ve Öğretimi*, ed. Ahmet Gökdemir (İstanbul: Ravza Yay., 2019), 85-102.

¹⁷ Süleyman Yıldız, "Kur Sistemine Dayalı Kur'ân Eğitimi Uygulaması Üzerine Bir Deneme: Yöntem-Analiz- Teklif (İstanbul İlahiyat Fakültesi Örneği)", *İlahiyatlarda Kur'ân Eğitim ve Öğretimi*, ed. Ahmet Gökdemir (İstanbul: Ravza Yay., 2019), 203-204.

yapılan değerlendirmelerde ise talebelere muafiyet hakkı tanınabilmekte ya da ikmal zorunluluğu getirilebilmektedir. Bu durum, bir nevi hazırlıkta Kur'ân'ın baraj dersi olduğu anlamına gelmektedir. Hazırlık sınıflarındaki Kur'ân dersleriyle ilgili tüm bu uygulamalar koordinasyon birimi tarafından yürütülmektedir.¹⁸

2. Ezberle İlgili Öneriler

Malumdur ki ilahiyat fakültelerinden mezun olacak öğrenciler, genellikle imam-müezzin-Kur'ân kursu öğreticisi olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görev yapacaklar ya da İmam-Hatip liselerinde meslek dersi öğretmeni olacaklardır. Her iki kurumda da hakkıyla görev yapabilmek için Kur'ân-ı Kerim'i yüzünden doğru okuyabilme yeterliliğine ve birtakım ezberlere sahip olmak gerekir. Öğrencilerin doğru ve düzgün bir şekilde ezber yapmaları bağlamında yapılması gereken eylemlerden birincisi, ezberlenecek yerlerin ders hocası tarafından önceden okunmasıdır. Böylece ezberlerin daha az hatayla okunması söz konusu olabilecektir.¹⁹ Ezberlere yönelik bir diğer mevzu ezberlerin alınması meselesidir. Zira gerek sınıfların kalabalık olması gerek ders süresinin yetersizliği gerekse de talim/tashîh-i hurûf, tecvid ve yüzüne öğretimine zaman ayrılması gerekliliği vb. hususlar nedeniyle ders hocasının talebeleri tek tek dinlemesi pek de mümkün olmamaktadır. Bu durumda bazı hocalar ezberlerden bir kısım yerleri sormakla iktifa edebilmektedir. Halbuki ezberler hususunda ideal olan hocanın talebeden ezberlerin tamamını dinlemesi, bu esnada öğrencinin özel mushafına hocasının düzelttiği yanlışları işaretlemesi, hocanın da mezkûr hataların düzeltilmesi hususunda denetimde bulunmasıdır. Ayrıca ezberlerde harflerin kendine özgü yapılarını, tecvid kaidelerini ve Kur'ân'ın fonetik icazını da gözetmek gerekir.²⁰ Ancak şu anki haliyle bu anlatı-

¹⁸ Yukarıda bahsi geçen kur sisteminin icrasıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Yıldız, "Kur Sistemi", 204-231.

¹⁹ Ezberlerin uygulanmasıyla ilgili bir teklif için bk. Kadir Taşpınar, "Kur'ân-ı Kerim Okuma ve Tecvid Dersi Müfredatının Öğrenci Başarısı Üzerindeki Etkisine Dair Bir Değerlendirme", *İlahiyat Fakültelerinde Kur'ân Eğitim ve Öğretimi*, ed. Ahmet Gökdemir (İstanbul: Ravza Yay., 2019), 103-120.

²⁰ Alican Dağdeviren, "Kur'ân Tilâvetinde Temsil", *EKEV Akademi Dergisi* 35 (2008), 61; Alican Dağdeviren, "Kur'ân'ın Fonetik İcâzı", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2009), 69-88.

lan ideal ezber alma metodu, çok fazla imkân dahilinde değildir. Bu durumda önerilebilecek en güzel yöntem İlahiyat fakülteleriyle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın birlikte çalışması prensibidir ki bu husus oldukça elzemdir. Unutulmamalıdır ki fakültelerden mezun olacak öğrencilerin büyük kısmı Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görev alacaklardır. Dolayısıyla Diyanet'in de bu derslere katkıda bulunması yadırganacak bir durum değildir. Bu durumda yapılacak olan şey ise fakültelerin hazırlık, 1., 2., 3. ve 4. sınıf talebeleri için yeterli sayıda Kur'ân kursu öğreticisinin Diyanet tarafından görevlendirilmesidir. Bu kişilerin yapacakları iş, Kur'ân'ı yüzünden okuyamayan öğrencilere takviye dersler vermenin yanı sıra öğrencilerin ezberlerinin tamamını dinlemek olacaktır. Bu durumda fakültelerdeki öğretim elemanlarının vazifesi de derste tâlim/tashîh-i hurûf ve tecvidi gözeterek yüzüne eğitimine ağırlık vermek olacaktır. Öğretim elemanının ezberlerle ilgili yapması gereken şey ise talebelerin ezber takiplerini yapmak ve sınavlarda buna yönelik geri dönüt almaktır.

Öğrencilerin ezberlerini müfredatın sonucunda oluşan bir zorunluluk olarak görmemesinin yanı sıra niçin Kur'ân okuduğuna dair bir bilince sahip olması için de ders hocalarının sık sık telkinde bulunması son derece önemli bir husustur. Aksi durumda öğrenci ezberleri, bir an önce yapıp üzerinden atılması gereken bir yük olarak görmektedir.²¹

3. Tecvid Anlatımına Dair Öneriler

İlahiyat fakültelerinden mezun olanlar, görev aldıkları her durumda bir şekilde Kur'ân öğretimiyle meşgul olmaktadır. Bu sebeple Kur'ân'ın doğru okunmasına dair ilkeleri sonrakilere aktaracak olan ilahiyat öğrencilerinin tecvid kurallarına vâkıf olmak suretiyle kaidelerin teorisini anlatıp pratiğini yaptırabilme istidadını elde etmesi son derece önemlidir.²²

Talebelerin bu kabiliyeti edinmesi açısından bazı hususlara dik-

²¹ Konuyla ilgili bk. Zeki Yıldırım, "Kur'an'ın Ezberlenip Unutulması", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (1999), 459-467.

²² Fatma Asiye Şenat, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Kur'an Okuma ve Tecvid Dersinin İşlenişine İlgili Kanaatleri Üzerine Bir Araştırma", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (2016), 230.

kat çekmek gerekir ki bunlardan birincisi Kur'ân okuma ve tecvid derslerindeki tecvid konularının anlatımının, hazırlık döneminde yapılıp diğer sınıflarda ise öğretilen tecvid kaidelerinin uygulanmasının icra edilmesi meselesidir. Bu bağlamda her dönemde hatırlatma sadedinde yer yer mezkûr kuralların tarifleri tekrar edilmek suretiyle bu kaidelerin pekiştirilmesi, hiç olmazsa unutulmaması hususu önemsenmelidir. Üzülerek beyan etmek gerekir ki bazı fakültelerde gerek hoca ve ders işleme mekanının eksikliği gerekse de idarecilerin Kur'ân derslerini gereksiz görmeleri sebebiyle Kur'ân okunmasına yönelik dersler hazırlık müfredatından kaldırılmaktadır. Bazı yerlerdeki Kur'ân dersi hocaları da bilinçsizce bu uygulamaya teşne olabilmektedir. Bu durumda tecvid derslerinin anlatımı gecikerek lisansın ilk iki dönemine sarkmaktadır. Dolayısıyla yukarıda anlatılan hususlar gecikmeli olarak icra edilebilmektedir.²³

Kur'ân okuma ve tecvid derslerindeki tecvid öğretimiyle ilgili değinilmesi gereken bir başka mevzu tecvide dair meselelerin anlatımına dairedir. Buna göre tecvid kaideleri kısaca anlatılarak hızlıca geçilmemeli; bolca örnekle bu kuralların talebelerin zihninde yer edinmesi sağlanmalıdır. Zira bu durumda kurallar, öğrencilerin çoğunun zihninde yer edinmemekte²⁴ ve sınıfların kalabalıklığı, zamanın yetersizliği vs. hususlar nedeniyle konular pek de anlaşılammaktır. Derslerde takip edilen tecvide dair kitabın seçimi de konuyla alakalı bir başka problemdir. Bu meyanda çok fazla teferuat kabilinden meseleleri içeren tecvid kaynakları yerine kuralları olması gereken kadar ele alan, çok fazla ayrıntı kabilinden meselelerle konuyu bağlamından çıkarmayan, bir de anlatılan hususlara dair bolca örnekle meseleleri inceleyen kitaplar öğrencilere tavsiye edilmelidir. Ayrıca tecvid konularının müfredatta olduğu dönemlerde meselelerin hepsinin sınıf ortamında anlatımına azami dikkat etmek gerekir. Yani konuların bazılarının ders ortamında anlatılıp

²³ İlahiyat fakültelerindeki Kur'ân derslerinin verileceği en önemli aşama hazırlık sürecidir. Bu meyanda hazırlık sınıflarında muhtelif adlar altında müfredata konulan Kur'ân derslerinin verimli bir şekilde icrası bu ders bağlamında sonraki seneler için önemli bir kazanım anlamına gelmektedir. Yıldız, "Kur Sistemi", 203.

²⁴ Alican Dağdeviren tarafından kaleme alınan *Kur'an Okuma Sanatı Tecvid* adlı eser, yeteri kadar bilgi verildikten sonra bolca örnekle konuyu zenginleştiren türden bir tecvid kitabıdır. Eser, bu yönüyle yukarıda bahsedilen nitelikleri karşılamaktadır. Bk. Alican Dağdeviren, *Kur'an Okuma Sanatı Tecvid* (Beşiz Yayınları, 2015).

da diğer kısmının ders harici “siz kendiniz okuyun” şeklinde öğrencinin insafına bırakılmaması gerekir.

4. Talim/Tashîh-i Hurûfa Yönelik Öneriler

Kur'ân lafızlarını sadece yazıyla kayıt altına alarak öğrenmek mümkün değildir. Zira Kur'ân'ın öğrenilmesindeki en önemli metot, lafızların telaffuzunun söz konusu olduğu arz ve semaya dayalı öğretim yöntemidir. Şöyle ki Kur'ân'ın inzâlından bugünlere dek talimi de aynı şekilde gerçekleşmiştir. Bu hal aynı zamanda Kur'ân tilâvetinde tecvid ilmine dayalı bir okuma tarzının varlığını göstermektedir.²⁵ Bu bağlamda denilebilir ki Kur'ân okuma ve tecvid derslerinin en önemli unsurlarından biri de talim ve tashîh-i hurûftur. Bu konuda son derece hassas olmak gerekir. Zira Kur'ân'ın doğru bir şekilde okunabilmesi için gerekli olan unsurlar, mahreç ve sıfat bilgisiyle tecvid kaidelerinin bilinmesidir.

Konuyla ilgili öncelikle şuna değinmek gerekir ki genelde harfler söz konusu olduğunda yapılan yanlışlar, harflerin isimlendirilmesi (elif-bâ-tâ... şeklinde) ile harflerin seslendirilmesine (mahreç ve sıfat birlikteliği) yöneliktir. Bu tarz hataların en önemli sebebi ise kelimelerin temelini oluşturan harflerin mahreç ve sıfatlarına dair yeteri düzeyde teorik bilgiye sahip olunmaması veya konu ile ilgili malumat sahibi olsa dahi bunun pratiğe yansıtılmamasıdır. Bu meyanda öncelikle yapılması gereken şey, mahreç ve sıfatları açısından harflerin tanıtılması, daha sonra konu ile ilgili oluşabilecek hatalara değinilmesidir.²⁶ Konu ile ilgili belirtilmesi gereken bir diğer husus, Kur'ân'ın doğru bir şekilde tilâvetinin, fem-i muhsin²⁷ olarak ifade edilen uzman bir ağızdan eğitim alınmasının yanı sıra harflerin mahreç ve sıfatlarının bu hocalar vasıtasıyla tedris edilip çokça pratiğinin yapılması ile mümkün olmasıdır. Zira Kur'ân'ın

²⁵ Ömer Aslan, “Kur'ân Tilâvetinde Tecvîd'in Gerekliliği ve Lahn (Okuyuş Hataları), *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2003), 370.

²⁶ Harflerin mahreç ve sıfatlarıyla alakalı yaygın hatalara dair bk. Recep Koyuncu, “Kur'ân Okuma ve Tecvid Dersi Bağlamında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *İlahiyatlarda Kur'ân Eğitimi ve Öğretimi*, ed. Ahmet Gökdemir (İstanbul: Ravza Yay., 2019), 126; Mustafa Kılıç, *Kur'ân Tilâvetinde Yaygın Hatalar* (İstanbul: MÜİFV Yayınları, 2021).

²⁷ Fem-i muhsin, emredildiği haliyle en güzel şekilde Kur'ân-ı Kerim'i tilâvet eden kimseye denilir. Kavramla ilgili geniş bilgi için bk. Mehmet Ali Sarı, *Kur'ân-ı Kerim'i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları* (İstanbul: İFAV Yay., 2011), 33-34.

öğretilmesinde genelde arz ve semâ metodu uygulanmaktadır. Bu iki yöntemin icrası da fem-i muhsin aracılığıyla mümkündür.²⁸

Bahsi geçen bu hususlardan yola çıkarak denilebilir ki Kur'ân okuma ve tecvid derslerindeki tâlim ve tashîh-i hurûf, en az yüzüne, ezber ve tecvid uygulamaları kadar önemlidir. Zira tâlim ve tashîh-i hurûf, bu işin temelidir. Bu yüzden Kur'ân öğreticisinin her derste bu hususa değinmesi gerekir.²⁹ Bir de fakülte boyunca öncelikle namazda okunan dualardan başlanıp sonrasında Fâtihâ sûresinden Duhâ'ya kadar talebenin her birinden geleneksel usulle sûrelerin talimine dair geri dönüt alınmalıdır. Aksi takdirde öğrenci Kur'ân'ı seri okuyabilse bile harflerin mahreçleri ve sıfatlarına riayet ederek çıkarılması konusunda eksik kalacaktır. Örneğin geleceğin meslek dersi öğretmeni ya da Diyanet çalışanı olacak öğrenciler, mezun olduktan sonra bile (ح) ile (ض), (هـ) ile (ط) ve (ظ) harflerini ayırt edemeyecekler; yine sâkin harflere hareke verme, harekeleri medde çevirme, tutulacak yerleri tutmama veya tutulmaması gereken yerleri tutma, harflerin kalın ve inceliğine dikkat etmeme, kalkaleye riayet etmeme tarzında yanlışlarıyla birlikte mezun olacaklardır.³⁰

Konuyla ilgili şuna da değinmek gerekir ki öğrencinin bu işi ciddiye alması için tâlim ve tashîh-i hurûf çalışması da yüzüne, ezber ve tecvid kategorilerinde olduğu üzere not kriterlerine dahil edilmelidir.

SONUÇ

Mezun olduktan sonra Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı birimlerde imam-hatip, müezzin ya da Kur'ân kursu öğreticiliği vazifele-

²⁸ Koyuncu, "Kur'ân Okuma ve Tecvid Dersi Bağlamında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri", 126.

²⁹ Harflerin mahreçlerinden çıkarılmaması ve sıfatlarının gözetilmemesi durumu harfin Kur'ân'da geçtiği yer adedince hata anlamına geleceğinden, harf talimine dikkat edip azim ve kararlılıkla buna devam etmek gerekir. Abdullah Benli, "İlahiyat Fakültelerinde Yürütülen Kur'an Okuma ve Tecvid Dersleri İçin Bir Program Önerisi", *Bilimname* 28 (2015), 135.

³⁰ Talebelerin harflerle ilgili yanlışlarını sadece bunlardan ibaretmiş gibi görmemek gerekir. Zira dikkat edilmediğinde neredeyse tüm harflerde mahreç veya sıfatlar açısından yanlışlara düşülebilmektedir. Konuyla ilgili bk. Koyuncu, "Kur'ân Okuma ve Tecvid Dersi Bağlamında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri", 127-148; Süleyman Yıldız, "Kur Sistemine Dayalı Kur'ân Eğitimi Uygulaması Üzerine Bir Deneme: Yöntem-Analiz- Teklif (İstanbul İlahiyat Fakültesi Örneği)", *İlahiyatlarda Kur'ân Eğitimi ve Öğretimi*, ed. Ahmet Gökdemir (İstanbul: Ravza Yay., 2019), 201.

rinde bulunacak ya da İmam-Hatip liselerinde meslek dersi hocası olarak görev yapacak olan ilahiyat öğrencileri için en büyük sermaye hiç şüphesiz Kur'ân'a yönelik birikimleridir. Ancak bununla birlikte Kur'ân-ı Kerîm derslerinin ideal bir şekilde işlendiği söylenemez. Bu durumun oluşmasında öğrencilerin geçmişte hatalı olarak almış oldukları eğitim, sınıf mevcutlarının kalabalık olması, eğitimci kadro eksikliği vs. birçok sebep bulunmaktadır. Bu çalışmada olumsuz birtakım hallerin anlatımıyla birlikte ideal bir Kur'ân eğitimi için yüzüne, ezber, tecvid ve talim/tashîh-i hurûfla ilgili birtakım önerilerde bulunulmuştur.

Mezkûr önerilerin önemli bir kısmı, yüzüne eğitimine yöneliktir. Araştırmada konuyla ilgili toplu okumanın Kur'ân öğretimindeki faydalarından bahsedilmiş; bu bağlamda toplu okuma yönteminin zamanı doğru ve verimli bir şekilde kullanılması, derste öğrencilerin hepsinin etkin olması, talebelerin grup çalışması becerisi edinmesi vs. olumlu birçok yönünün olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmada yüzüne eğitimiyle alakalı öneride bulunulan diğer hususlar ise Kur'ân dersinin meal-tefsir dersine dönüştürülmemesi, derse giren öğretmenler arasında müfredat ve yöntem birliğinin olması, öğrencilerin Kur'ân dersi hususundaki motivasyonunu artırıcı konferans ve söyleşilerin tertip edilmesinin yanı sıra yüzüne eğitime hazırlıkta başlanması ve ağırlık verilmesidir.

Çalışmada öneride bulunulan diğer bir konu ezberlerin mahiyetine yöneliktir. Bu bölümde tavsiyede bulunulan hususlar ise ezberlerin doğru ve düzgün bir şekilde yapılabilmesi için öncelikle ders hocası tarafından okunması, ezberlerin tamamının öğretici tarafından dinlenilmesi, talebelerin Kur'ân eğitimi için özel bir Mushaf edininip hatalarının bu Mushaf'lara işaretlenmesi ve talebenin düzelttiğine dair geri dönüt alınması ile bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı'nca görevlendirilen hocalarla birlikte çalışılmasıdır.

Kur'ân okuma ve tecvid derslerindeki tecvid eğitimi konusunda da birtakım hususlara dikkat etmek gerekir. Bunlardan birincisi tecvid kaidelerinin öğretiminin hazırlık sınıfında başlatılması diğer sınıflarda bu kaidelerin pekiştirilmesi sadedinde hatırlatılmasıdır. Tecvid kurallarının anlatımının ise çok fazla teferruata kaçmadan bolca örnekleme yapılmasıdır. Ayrıca tecvid kaidelerinin hepsinin

sınıf ortamında anlatılıp kurallardan bir kısmının derste anlatılıp diğerlerinin ders haricine bırakılmamasıdır.

Bahsi geçen derse yönelik önerilerin bir kısmı da tâlim ve tashîh-i hurûfa dairdir. Bu mevzuda yapılması gereken şey ise mahreç ve sıfatları açısından harflerin tanıtımı yapıp konuyla ilgili hatalara değinilmelidir. Ayrıca öğrencilerin bu hususu dikkate almaları için talim ve tashîh-i hurûf çalışmasını da yüzüne, ezber ve tecvid kategorilerinde olduğu üzere puanlama kriterlerine dahil etmelidir.

KAYNAKÇA

- Akkuş, Murat. "Kur'ân Okuma ve Tecvid Dersi Sınavlarının Ölçme ve Değerlendirmelerine Yönelik Bir Teklif: Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Örneği". *İlahiyatlarda Kur'ân Eğitim ve Öğretimi*. ed. Ahmet Gökdemir. 85-102. İstanbul: Ravza Yay., 2019.
- Akpınar, Ali. "Tefsir ve Kur'ân Derslerinin Öğrencilerde 'Kur'ân Kültürü' Oluşturacak Şekilde Verilmesi". *Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri (Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri)*. 167-187. Van: 2007.
- Alemdar, Yusuf. "İlahiyat Fakültelerinde Kur'ân Dersleri ile İlgili Problemler ve Çözüm Önerileri". *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (2008), 177-212.
- Altıntaş, Muhammet Esat-Kirenci, Hatice Kübra. "İlahiyat Fakültelerinde Kur'ân Öğretimi ile İlgili Problemler ve Çözüm Önerileri (Nitel Bir Araştırma)". *Uluslararası Yüksek Din Öğretimi Sempozyumu (Akademik ve Sosyal Yönleriyle) I. Cilt*. Haz. Fikret Karaman. 97-127. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2019.
- Aslan, Ömer. "Kur'ân Tilâvetinde Tecvîd'in Gerekliliği ve Lahn (Okuyuş Hataları)". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2003), 357-372.
- Ata, Mehmet Mahfuz. "Kur'ân Öğretim Yöntem ve Teknikleri Problem ve Çözüm Yolları". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2013), 167-189.
- Bayraktutan, Osman. "Kur'ân-ı Kerîm Derslerinin Toplu/Koro Halinde Okutulması Üzerine Bir Değerlendirme". *İlahiyatlarda Kur'ân Eğitim ve Öğretimi*. ed. Ahmet Gökdemir. 69-84. İstanbul: Ravza Yay., 2019.
- Bayraktutan, Osman. "Kur'ân-ı Kerîm Derslerinin Toplu/Koro Halinde Okutulmasının Avantajları ve Dezavantajları", *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2017), 145-171.
- Benli, Abdullah. "Kur'ân Okuma ve Tecvid Dersleri İçin Bir Program Önerisi". *Bilimname* 28 (2015), 125-165.

- Buhârî, Muhammed b. İsmail. "İlim", 11. *Sahîhu'l-Buhârî*. Dâr-u Tavkî'n-Necât, 1422/2001.
- Çollak, Fatih. "Kur'an-ı Kerîm Öğretim Teknikleri". *Etkili Din Öğretimi*. 515-518. İstanbul: TİDEV, 2010.
- Dağdeviren, Alican. *Kur'an Okuma Sanatı Tecvid*. Beşiz Yayınları, 2015.
- Dağdeviren, Alican. "Kur'ân Tilâvetinde Temsil". *EKEV Akademi Dergisi* 35 (2008), 49-61.
- Dağdeviren, Alican. "Kur'ân'ın Fonetik İ'câzı". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2009), 69-88.
- Fırat, Yavuz. "Kur'an Öğretimi ve Hafızlık Eğitimi Üzerine Bazı Düşünceler". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 23 (2007), 549-568.
- Fırat, Yavuz. "Kur'an-ı Kerîm'i Okuma, Ezberleme ve Anlamını Öğrenme Üzerine". *Bilimname* 22 (2012), 7-33.
- Gökdemir, Ahmet. "Kur'ân Okuma ve Tecvid Derslerinde Karşılaşılan Problemler (Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği)". *İlahiyat Fakültelerinde Kur'ân Eğitim ve Öğretimi*. ed. Ahmet Gökdemir. 17-42. İstanbul: Ravza Yay., 2019.
- Kara, Zeliha. *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Kur'an Öğretimiyle İlgili Görüşleri*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kaya, Remzi. "Kur'an-ı Kerîm'de Öğrenci ve Eğitimci Olarak Hz. Muhammed". *Akid* 34 (2018), 20-56.
- Kılıç, Mustafa. *Kur'ân Tilâvetinde Yaygın Hatalar*. İstanbul: MÜİFV Yayınları, 2021.
- Kılıç, Mustafa. "Kur'ân-ı Kerîm Eğitiminde Harflerin Sıfatlarından Uygulamalı Olarak Yararlanma Üzerine Bir Yöntem Denemesi (Zıt Sıfatlar Örneği)". *İlahiyatlarda Kur'ân Eğitim ve Öğretimi*. ed. Ahmet Gökdemir. 169-200. İstanbul: Ravza Yay. 2019.
- Korkmaz, Mehmet. "Kur'ân Eğitiminin Kalitesinde Öğretici Yeterliliğinin Önemi". *Din ve Hayat*. 95-99. İstanbul: 2017.
- Koyuncu, Recep. "Kur'ân Okuma ve Tecvid Dersi Bağlamında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri". *İlahiyatlarda Kur'ân Eğitim ve Öğretimi*. ed. Ahmet Gökdemir. 121-148. İstanbul: Ravza Yay., 2019.
- Sarı, Mehmet Ali. *Kur'ân-ı Kerîm'i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları*. İstanbul: İFAV Yay., 2011).
- Şenat Kazancı, Fatma Asiye. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Anlayarak Kur'an Okuma Durumları Üzerine Bir Çalışma". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52 (2011), 143-164.
- Şenat Kazancı, Fatma Asiye. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Kur'an Okuma ve Tecvid Dersinin İşlenişiyile İlgili Kanaatleri Üzerine Bir

- Araştırma". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (2016), 215-237.
- Şenat Kazancı, F. Asiye. "Kur'an ve Kıraat Eğitimi Müfredat Çalıştayı". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakülte Dergisi* 30 (2010), 313-323.
- Taşpınar, Kadir. "Kur'an-ı Kerîm Okuma ve Tecvid Dersi Müfredatının Öğrenci Başarısı Üzerindeki Etkisine Dair Bir Değerlendirme". *İlahiyat Fakültelerinde Kur'an Eğitim ve Öğretimi*. ed. Ahmet Gökdemir. 103-120. İstanbul: Ravza Yay., 2019.
- Yıldırım, Zeki. "Kur'an'ın Ezberlenip Unutulması". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (1999), 459-467.
- Yıldız, Süleyman. "Kur Sistemine Dayalı Kur'an Eğitimi Uygulaması Üzerine Bir Deneme: Yöntem-Analiz- Teklif (İstanbul İlahiyat Fakültesi Örneği)". *İlahiyatlarda Kur'an Eğitim ve Öğretimi*. ed. Ahmet Gökdemir. 201-231. İstanbul: Ravza Yay., 2019.